

ZAŠTITA CIVILA U ORUŽANIM SUKOBIMA – ANALIZA PROPISA I DEFINICIJA PROBLEMA

Martina Matić¹, Ivana Lugonja Žulj²

SAŽETAK

*Znanost međunarodnog humanitarnog prava nikada u povijesti nije bila razvijenija od one koju danas poznajemo, ali civili, kao kolateralne žrtve, i dalje snose najveće posljedice oružanih sukoba. Dok u 21. stoljeću većina oružanih sukoba ima unutarnji, nemeđunarodni karakter, apsurdno je ali istinito, da je većina običajnih i kodificiranih pravila iz ove materije formalno primjenjiva samo na međunarodne sukobe. Međutim, osobama koje ne sudjeluju u neprijateljstvima nije bitna kvalifikacija sukoba u kojem su se zatekli. Bitan im je raspon zaštite koja će im biti pružena za iste posljedice koje bez svoje krivnje trpe. Predmet istraživanja bio je utvrditi stupanj zaštite civila u svim kvalificiranim oružanim sukobima, odnosno ukazati na različitosti u zaštiti, što je znanstvenim metodama deskripcije, sinteze i analize, ovim radom dokazano. U članku je prikazan položaj i stupanj zaštite civila u međunarodnim oružanim sukobima, položaj civila u nemeđunarodnim oružanim sukobima, različitosti u tim zaštitama, a čitateljima je ponuđen i sažet prikaz „pravnih praznina“ u odredbama četiriju Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata od 12.08.1949. godine i triju Dopunskih protokola uz Ženevske konvencije iz 1977. i 2005. godine. U zaključku autori iznose konstataciju kako zaštita civila u oružanim sukobima nije konačno zajamčena konvencijskim odredbama, što rezultira teškim posljedicama u praksi te ukazuju na potrebu dodatnih pojašnjenja škuve definicije civila u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Unifikacija pravila međunarodnog humanitarnog prava je, prema autorima, *conditio sine qua non*.*

Ključne riječi: *međunarodno humanitarno pravo, zaštita civila, oružani sukob.*

JEL klasifikacija: K38

1 Univerzitet modernih znanosti-CKM, Mostar, BiH

2 Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilište u Mostaru, Mostar, BiH

UVOD

Pravila ratovanja imala su običajni karakter sve do pojave i razvoja znatnosti međunarodnog javnog prava kao jedine alternative ratovima i neravnopravnim odnosima zasnovanim na dominaciji jačega. Temelje međunarodnog javnog prava kao prava utemeljenog na praksi i suglasnosti država postavlja Hugo Grotius 1625. godine svojim djelom *De Iure Belli ac pacis* dok svoj nagli razvoj ova grana prava bilježi tek u 19. stoljeću. Međunarodno humanitarno pravo (još nazvano pravo oružanih sukoba ili ratno pravo) dio je međunarodnog javnog prava (*ius cogens*) kojem su najvažniji ciljevi humanizacija rata i zaštita osoba koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima te ograničavanje metoda i sredstava ratovanja koji izazivaju suvišne i nepotrebne patnje i razaranja. Vodeću snagu u razvoju ove grane prava predstavlja Međunarodni Komitet Crvenog križa (dalje u tekstu: MKCK) osnovan 1863. godine kao glavni inicijator postupka koji je doveo do usvajanja Ženevskih konvencija za zaštitu žrtava rata. Stručnjaci MKCK, pod međunarodnim humanitarnim pravom primjenjivim u oružanim sukobima, podrazumijevaju međunarodne ugovore ili običajna pravila izravno usmjerena na rješavanje humanitarnih pitanja međunarodne ili unutarnje prirode koja neposredno proizlaze iz oružanih sukoba, a čija je osnovna svrha patnju i razaranja svesti na neophodnu mjeru.

Predmet proučavanja ovog rada su četiri Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata od 12.08.1949. godine koje uređuju materiju međunarodnih oružanih sukoba: I Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu; II Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru; III Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima i IV Konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata. Anexom I na Ustav Bosne i Hercegovine od 14. prosinca 1995. godine, Ženevske konvencije sa Dopunskim protokolima I i II uvrštene su na popis dodatnih sporazuma o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini (Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, 1949), (8. Konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata, 1949), (9. Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 1949), (10. Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, 1949).

Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) i Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) potpisani su 08. lipnja 1977. godine, dok je Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine o usvajanju dodatnog znaka raspoznavanja (Protokol

III) potpisan više od 28 godina kasnije, 8. prosinca 2005. godine. Bivša Jugoslavija Dopunske protokole I i II ratificirala je 26.12.1978. godine (Dopunski protokol o usvajanju dodatnog znaka raspoznavanja, 1949), (Dopunski protokol o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, 1977), (Dopunski protokol o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, 1977).

Iako glavni instrumenti međunarodnog humanitarnog prava, važno je napomenuti da Ženevske konvencije iz 1949. godine i njihovi Dopunski protokoli iz 1977. i 2005. godine, nisu ni prvi, a niti jedini mehanizmi zaštite osoba i dobara koja su pogođena ili mogu biti pogođena sukobima. Bivša Jugoslavija ratificirala je ili priznala običajnim pravilima, veliki broj međunarodnih akata kojima se regulira status civilnih žrtava, a Bosna i Hercegovina je brojne takve akte preuzela od bivše države. Međutim, budući da je usvajanjem Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata i Dopunskih protokola utrt put ka razvoju međunarodnog humanitarnog prava koje se na strane u sukobu primjenjuje bez obzira na razloge sukoba i pravednost ciljeva borbe, fokus ovoga rada biti će prvenstveno stavljen na Ženevske konvencije I – IV i tri Dopunska protokola. Pedeset i devet predstavnika različitih zemalja svijeta, ovlaštenih raspravljati o tekstovima, usvajanjem Ženevskih konvencija 12. kolovoza 1949. godine učinilo je iskorak u razvoju humanitarnog prava svojim pristankom da unutarnji oružani sukobi, iz domena nacionalnog i suverenog, postanu predmet međunarodnog prava.

Crveni križ i crveni polumjesec univerzalni su simboli korišteni za pomoć žrtvama oružanih sukoba još od 19. stoljeća. Kako se uz ove ambleme često vežu političke i vjerske konotacije, trećim dopunskim Protokolom iz 2005. godine uveden je dodatni simbol crvenog kristala. Budući da predmet trećeg dodatnog Protokola nije zaštita civila u oružanim sukobima, analiza istog biti će izostavljena iz rasprave ovog članka.

Danas su praktično sve države svijeta, njih 196, stranke četiriju Konvencija iz 1949. godine³. U slučaju unutarnjih oružanih sukoba, ugovorne strane obvezale su se poštivati odredbe članka 3., zajedničkog za sve četiri Ženevske konvencije, a koji predstavlja minimalni standard od kojeg strane u sukobu ne bi trebale odstupati. Uz navedeno, države potpisnice zakonski su se obavezale da, kako u vrijeme mira, tako i u vrijeme rata, upoznaju cjelokupno stanovništvo sa tekstom četiriju Konvencija, posebice oružane snage koje sudjeluju u borbama, sanitetsko osoblje i vojne svećenike. Radna pretpostavka istraživanja je dokazati kako postoje različitosti u obujmu zaštite civila zavisno od kvalifikacije oružanog sukoba a cilj rada je predstaviti i

³ Dok su Ženevske konvencije univerzalno ratificirane, to nije slučaj s Dopunskim protokolima. Iako je Protokole ratificiralo više od 160 država svijeta, nekolicina država trenutno uključenih u međunarodne ili nemeđunarodne oružane sukobe, nisu jedne od njih.

kritički prikazati nedostatke međunarodnih pravnih propisa u teorijskoj i praktičnoj primjeni.

U radu je metodom deskripcije analiziran sadržaj Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola I i II, a metodama analize i sinteze ukazano je na potrebu preispitivanja međunarodnih rješenja u regulaciji zaštite žrtava oružanih sukoba.

POLOŽAJ CIVILA U MEĐUNARODNIM ORUŽANIM SUKOBIMA

Prema zajedničkom članku 2. stavak 1. svih Ženevskih konvencija iz 1949. godine, u međunarodne oružane sukobe spadaju: svi slučajevi objavljenog rata, svaki oružani sukob koji izbije između dvije ili više Visokih strana ugovornica čak i ako jedna od njih nije priznala ratno stanje, svi slučajevi okupacije čitavog ili dijela teritorija Visoke strane ugovornice, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav vojni otpor, te sukobi u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i rasističkih režima, koristeći se pravom naroda na samoopredjeljenje.

Civil u međunarodnim oružanim sukobima je svaka osoba koja nije borac. Prema članku 50. Protokola I, civil podrazumijeva svaku osobu koja ne pripada jednoj od kategorija navedenih u članku 4.A (1), (2), (3) i (6) III Konvencije i u članku 43. Protokola, a pod civilnim stanovništvom se podrazumijevaju sve osobe koji su civili. „Ako postoji sumnja da li je neka osoba civil, ona će se smatrati civilom“ (Kazazić, 2008).

Najveći doprinos zaštiti civila u međunarodnim oružanim sukobima uređen je usvajanjem IV Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata te Dopunskim protokolom I o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba.

Temeljem članka 13. IV Konvencije, zemlje potpisnice su se obvezale da će se poštivanje odredbi odnositi na cjelokupno stanovništvo zemalja u sukobu, bez ikakve nepovoljne diskriminacije, naročito s obzirom na rasu, narodnost, vjeru ili politička uvjerenja. Pravni položaj i postupanje prema njima propisano je glavom 3 Konvencije. Tako se ne može prema zaštićenim osobama vršiti nikakva fizička niti moralna prinuda, naročito da bi se od njih, ili od trećih, dobila obavještenja. Strane ugovornice odrekle su se poduzimanja svih mjera koje su u stanju da prouzrokuju bilo tjelesne patnje ili istrebljenje zaštićenih osoba koje se nalaze u njihovoj vlasti⁴.

⁴ Ta zabrana ne obuhvaća samo ubojstvo, mučenje, tjelesne kazne, osakaćenja i medicinske ili znanstvene opite koje ne zahtjeva liječenje zaštićene osobe, nego i sve ostale surovosti, bilo da ih čine civilni službenici ili vojne osobe, što detaljno regulira članak 32. Konvencije.

Glava 2 - Opća zaštita stanovništva od nekih posljedica rata ima širi domašaj. Odredbe tog dijela odnose se na cjelokupno stanovništvo zemalja u sukobu, bez ikakve nepovoljne diskriminacije, naročito s obzirom na rasu, narodnost, vjeru ili politička uvjerenja, i svrha im je da ublaže patnje koje sa sobom donosi rat.

Usvajanjem Dopunskog protokola o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba 1977. godine, dodatno se razvijaju pojedine odredbe Ženevskih konvencija. Poboljšana je zaštita ranjenika, bolesnika, brodolomaca i civila, utoliko što su popunjene sve praznine u osnovnim tekstovima. Protokolom su utvrđena pravila koja predstavljaju potpunu reviziju premještanjem ratova za samoodređenje iz nemeđunarodnih u međunarodne oružane sukobe. To su odredbe o izvođenju neprijateljstava, ali i pravila o zaštiti civilnog stanovništva i civilnih dobara od posljedica sukoba. „Ako vršimo komparaciju s dotadašnjim pozitivnim pravom, posebice s haškim, možemo potvrditi stavove brojnih teoretičara međunarodnog prava da je usvajanjem Dopunskog protokola I izvršena velika revizija ratnog prava. Na taj je način i posljednji dio ratnog prava preuzet u međunarodno humanitarno pravo“ (Fabijanić, 2013).

POLOŽAJ CIVILA U NEMEĐUNARODNIM ORUŽANIM SUKOBIMA

„Nemeđunarodni (unutarnji ili građanski) oružani sukobi su oni u kojima neprijateljstva izbiju na području jedne države (s izuzetkom onih u korištenju prava naroda na samoodređenje). Neprijateljstva se u tim sukobima odvijaju na teritoriju odnosne države „između njezinih oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih naoružanih skupina koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad dijelom njezine teritorija koja im omogućuje da vode neprekidne i usmjerene vojne operacije“ i da primjenjuju Protokol II (članak 1(1). toga Protokola)“ (Degan, 2006). Dakle, oružani sukobi se, za razliku od međunarodnih, ne odvijaju na teritoriji dviju ili više država, nego u granicama jedne države između vlade, s jedne, i organiziranih ustaničkih oružanih skupina koje se bore za preuzimanje vlasti ili pak odcjepljenje, s druge strane. Nemeđunarodni oružani sukobi predmet su IV Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. godine te Dopunskog protokola o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II). Zajednički članak 3. svih četiriju Ženevskih konvencija⁵ smatra se svojevrsnim ugovorom u malom a Protokol II razvija i dopunjuje odredbe zajedničkog članka.

⁵ Zajednički članak 3. Ženevskih konvencija u originalnom tekstu glasi:

„In the case of armed conflict not of an international character occurring in the territory of one of the High

Nacrt II Dopunskog protokola civilima smatra sve one koji nisu pripadnici oružanih snaga ili organizirane naoružane grupe. Nažalost, ova se definicija nije činila dovoljno jednostavnom sudionicama Konferencije, posljedica čega je činjenica da II Dopunski protokol ne definira pojam civila iako izraze civili ili civilno stanovništvo koristi u nekoliko svojih odredbi.

Minimalna pravila zaštite propisana konačnim tekstom Protokola II vrijede za sve osobe pogođene oružanim sukobima, bez obzira na nacionalnost i područje na kojem žive, a od izravnog napada štite svakog pojedinca ili grupu osoba koje ne sudjeluju, ili su pak prestala aktivno sudjelovati u sukobu. Kako bi se utvrdilo je li neki napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, u obzir se uzimaju sredstva i metode korištene tijekom napa-

Contracting Parties, each Party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the following provisions:

(1) Persons taking no active part in the hostilities, including members of armed forces who have laid down their arms and those placed hors de combat by sickness, wounds, detention, or any other cause, shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction founded on race, colour, religion or faith, sex, birth or wealth, or any other similar criteria.

To this end, the following acts are and shall remain prohibited at any time and in any place whatsoever with respect to the above-mentioned persons:

- (a) violence to life and person, in particular murder of all kinds, mutilation, cruel treatment and torture;
- (b) taking of hostages;
- (c) outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment;
- (d) the passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgment pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples.

(2) The wounded and sick shall be collected and cared for.

An impartial humanitarian body, such as the International Committee of the Red Cross, may offer its services to the Parties to the conflict.

The Parties to the conflict should further endeavour to bring into force, by means of special agreements, all or part of the other provisions of the present Convention.

The application of the preceding provisions shall not affect the legal status of the Parties to the conflict.“

Prijevod teksta u Službenom listu FNRJ, broj 24/50 glasi:

„U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sledeće odredbe:

1) Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usled bolesti, rane², lišenja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka, postupaće se, u svakoj prilici, čovečno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, veri ili ubeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili kome bilo drugom sličnom merilu. U tom cilju zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mestu, prema gore navedenim licima sledeći postupci:

- a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, sakaćenja, svireposti i mučenja;
- b) uzimanje talaca;
- c) povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci;
- d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja od strane redovnog ustanovljenog suda i propraćenog svim sudskim garantijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne.

2) Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i negovani.

Svaka nepristrasna humanitarna organizacija, kao što je Međunarodni komitet crvenog krsta, može da ponudi svoje usluge stranama u sukobu.

Strane u sukobu će se truditi s druge strane, da stave na snagu putem posebnih sporazuma jedan deo ili i sve ostale odredbe ove Konvencije.

Primena prethodnih odredaba neće imati uticaja na pravni položaj strana u sukobu.“

da, broj i status žrtava, priroda kaznenih djela počinjenih tijekom napada, otpor koji je tada pružen napadaču te mjera u kojoj se za napadačku silu može reći da se pridržavala ili pokušala pridržavati normi ratovanja. Članak 13(2) II Dopunskog protokola zabranjuje akte nasilja ili prijetnje nasiljem čiji je glavni cilj širenje straha među civilima, dok se akti terorizma navedeni u članku 4(2)(d) II Dopunskog protokola smatraju zločinom u skladu s običajnim međunarodnim pravom, a inkriminirani su kaznenim zakonodavstvima mnogih država svijeta. Civili, kako pojedinci tako i skupine, uživaju zaštitu od napada (ovo ne uključuje zaštitu od pritvora i suđenja) samo ukoliko ne sudjeluju i za vrijeme dok ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima (članak 13(3) II Dopunskog protokola). Nedostatak je što nema koncizne definicije pojma izravnog sudjelovanja u napadu, pa se ne može odrediti vremenski interval njihove zaštite. Nedostatak ugovornog propisa dijelom je reguliran običajnim međunarodnim pravom. Međutim, ni praksa nije unificirana pa praktično nije uvijek jasno jesu li pripadnici naoružanih protivničkih skupina civili koji neće uživati zaštitu od napada kada izravno sudjeluju u neprijateljstvima ili se pripadnike takvih skupina može, kao takve, napadati.

Obzirom na brojnost nemeđunarodnih oružanih sukoba kao i na broj u njima stradalih, zaključujemo kako bi bilo opravdano da zaštita njihovih žrtava bude izjednačena s onom koju uživaju žrtve međunarodnih oružanih sukoba.

Razlike u zaštiti civila u međunarodnim i nemeđunarodnim oružanim sukobima prema Protokolima I i II Ženevskih konvencija

Počevši od Drugog svjetskog rata, svjedoci smo sve većeg broja oružanih sukoba, posebice onih nemeđunarodnog karaktera, koji su rezultirali i do deset puta većim brojem ljudskih žrtava od onih za vrijeme Prvog svjetskog rata. Odgovor humanitarnog prava i međunarodne zajednice u cjelini na ova događanja bilo je usvajanje - konsenzusom - dvaju Protokola na Konferenciji u Ženevi 8. lipnja 1977. godine u kojima su, po prvi puta u povijesti, definirana barem minimalna pravila zaštite civilnih žrtava međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba. Donošenjem temeljnih instrumenata, države su pokazale kako su sposobne, u vrijeme mira, usvojiti pravila kojima će zaštititi one koji su izloženi surovosti oružanih sukoba.

Struktura obaju Protokola je slična budući da su oba instrumenta usko povezana, ali su pravila zaštite uređena Protokolom II, primarno zbog načela državnog suvereniteta, nepotpunija od onih kojima su definirani međunarodni oružani sukobi u Protokolu I.

U 102 članka Dopunskog Protokola I uz Ženevske konvencije, proklamirana je zaštita žrtava međunarodnih oružanih sukoba koji podrazumijevaju

one sukobe u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima koristeći se pravom naroda na samoopredjeljenje. Dijelom IV Protokola I regulirana je zaštita civilnog stanovništva, a strane u sukobu poziva se da u svako doba prave razliku između civilnog stanovništva i boraca kao i između civilnih i vojnih objekata i da, shodno tome, usmjere sve svoje vojne operacije samo protiv vojnih objekata. Pod izrazom civilna zaštita podrazumijeva se vršenje humanitarnih aktivnosti s ciljem da se civilno stanovništvo zaštiti od opasnosti od neprijateljstava ili nesreće i da mu se pomogne da savlada njihovo neposredno djelovanje, kao i da se osiguraju uvjeti potrebni za njegov opstanak.

Članak 1. Protokola II, nastao kao rezultat delikatnih kompromisa i dugotrajnih pregovora, predstavlja kamen temeljac instrumenta zaštite civila u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Ovaj članak definira materijalno područje primjene Protokola II eksplicitno navodeći kako se njime „razvija i dopunjuje članak 3. koji je zajednički za Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine“. Kako bi se ojačala i povećala zaštita žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, potrebno je naglasiti kako Protokol II samo dopunjuje zajednički članak 3. svih Ženevskih konvencija, ne mijenjajući uvjete njegove primjene. Dakle, članak 3. zadržava autonomnu egzistenciju i nastaviti će se primjenjivati u svim situacijama nemeđunarodnih oružanih sukoba koje nisu navedene u definiciji članka 1.

Da bi se ostvarili uvjeti primjene odredbi Protokola II potrebno je da je riječ o državi stranci Protokola te da se radi o sukobu koji se odvija između njenih oružanih snaga i „odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih naoružanih skupina koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad dijelom njezina teritorija koja im omogućuje da vode neprekidne i usmjerene vojne operacije“. Nažalost, u definiciju nisu uključeni slučajevi sve češćih sukoba u kojima se više oružanih frakcija sučeljavaju jedni s drugima - primjerice ukoliko je državna vlast preslaba da intervenira. Nadalje, nedostatak definicije ogleđa se i u stavku 1. kada se spominje kontrola nad dijelom teritorije, a nigdje se ne definira koji je i koliki taj dio teritorije; primjerice nezanemarivi ili značajni dio. Izričito se, u stavku 2., navodi kako su iz područja primjene Protokola, isključene situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti, mada ih kriteriji iz stavka 1. sami po sebi isključuju.

Članak 2. Protokola II definira područje primjene Protokola *ratione personae*, potvrđujući načelo nediskriminacije u primjeni istog. Popis različitih kriterija diskriminacije iz stavka 1. sličan je onom iz Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, a navod ili na bilo kojem drugom sličnom kriteriju dade naslutiti kako niz nije konačan. Protokol se primjenjuje na sve stanovnike države na čijem teritoriju se sukob odvija (područje primjene *ratione loci*), bez obzira na njihovu nacionalnost, uključujući i izbjeglice i

apatride. Iz stavka 2. razvidno je, iako nije izrijekom navedeno, područje primjene Protokola II *ratione temporis* i to sve vrijeme do završetka neprijateljstava.

Članak 3. Protokola II potvrđuje načela nepovredivosti teritorijalnog suvereniteta države i nemiješanja u njene unutarnje ili vanjske poslove. Zabrana je upućena ne samo državama nego i drugim organima međunarodnih i nemeđunarodnih organizacija kojima bi Protokol mogao poslužiti kao opravdanje za uplitanje u poslove visoke strane ugovornice na čijoj je teritoriji došlo do oružanog sukoba. Međutim, ne može se smatrati neprijateljskim činom ponuda pomoći stranama u sukobu učinjena od strane MKCK.

Dio drugi Protokola II bavi se pitanjima humanog postupka. Manjkavost istog ogleđa se prvenstveno u nedostatku odredbi o zaštiti žena. Tek se za odredbe članka 6. stavak 4. - koji se odnosi na zabranu izvršenja smrtno kazne nad trudnicama i majkama s malom djecom i članka 4. stavak 2. e) može smatrati da se bave tematikom zaštite žena, pa žene, ostaju zaštićene samo u međunarodnim oružanim sukobima i to odredbama Ženevskih konvencija i Protokola I. U kontekstu patnji koje iste proživljavaju u oružanim sukobima, predznak sukoba bi trebao biti irelevantan, jednako kako bi trebalo biti irelevantno ima li žena malu ili veliku djecu te je li riječ o trudnici ili ne. Humano postupanje treba biti jednako prema svakom pojedincu, već zbog same činjenice njegova postojanja.

Dio treći Protokola II posvećen je ranjenima, bolesnima i brodolomcima i u velikome se dijelu poklapa s odredbama Protokola I.

Međutim, za razliku od Protokola I, u drugom dodatnom Protokolu ne pronalazimo pravila o ratnim zarobljenicima, o ustanovljenju sanitetskih i sigurnosnih zona, neutraliziranih ili demilitariziranih zona kao ni odredbe o zabrani represalija.

Četvrti dio Protokola II predmet je suštinske rasprave ovog članka. Manjkave odredbe članka 13. odgovor su na prva tri stavka članka 51. Protokola I, ali za razliku od prednjeg, sadrže tek uopćena i rudimentarna pravila. Tako odredba stavka 1., namjerno ili slučajno, ne uključuje pozivanje na „druga važeća pravila međunarodnog prava“, pa se postavlja pitanje primjene međunarodnog običajnog prava na nemeđunarodne sukobe. Druga rečenica stavka 1. izričito propisuje kako civili pojedinci kao i civilno stanovništvo neće biti predmet napada, ali za razliku od članaka 49. i 50. Protokola I, ne sadrži definiciju napada niti definiciju civila (kako je ranije i navedeno u tekstu, članak 50. Protokola I daje definiciju civila i civilnog stanovništva – i to definicije pojedinačno i kolektivno). Pravilo iz Članka 13. Protokola II zabranjuje tek izravne napade protiv civilnog stanovništva, dok o sekundarnim učincima vojnih operacija nema niti riječi. Stavak 3. definira vremensko trajanje zaštite civila. Tako će civili uživati zaštitu sve ono vrijeme kada ne

sudjeluju izravno u neprijateljstvima. U slučaju dvojbe u pogledu statusa pojedinca, pretpostavlja se da je riječ o civilu.

Članak 14. Protokola II razrada je općeg načela zaštite definiranog članom 13., a odnosi se na zaštitu objekata neophodnih da bi civilno stanovništvo preživjelo. Ovaj članak pojednostavljena je verzija Članka 54. stavka 1. Protokola I, s razlikom što Protokol II ne štiti civilne objekte u cjelini. Popis zaštićenih objekata naveden u Članku 14. nije konačan, nego tek ilustrativan. Praznina u odredbi ovog članka ogleda se i u činjenici da tekst uopće ne pravi razliku između objekata namijenjenih civilima i objekata namijenjenih oružanim snagama.

Članak 15. Protokola II zapravo je pojednostavljena verzija Članka 56. Protokola I, ali za razliku od Protokola I koji sadržava identifikaciju građevina i instalacija koje sadržavaju opasne sile, Članak 15. izražava opće načelo bez navođenja iznimki, pa je pravilo navedeno više kategorički.

Odredbe Članka 53. Protokola I točke a. i b. preslikane su u tekstu Članka 16. Protokola II bez navođenja odredbe o zabrani represali-ja iz točke c.

Uključivanjem zaštite kulturnih objekata u Protokole, usmjerilo se na važnost očuvanja kulturne baštine čovječanstva.

Članak 17. Protokola II utvrđuje zabranu prinudnog premještanja civila. Temelje istoga nalazimo u odredbama članka 49. IV Ženevske konvencije, ali nažalost ne i u odredbama Protokola I jer se vjerojatno u vrijeme njegova donošenja nije smatralo potrebnim nadopunjavati konvenciju. Iznimne okolnosti u kojima je dozvoljeno premještanje civila su tek dvije taksativno navedene i to: razlozi sigurnosti stanovništva i imperativni vojni razlozi. Civilni ne smiju biti prisiljeni da napuste svoj teritorij iz razloga vezanih uz sukob. Postavlja se pitanje je li ovdje izraz teritorij sinonim za državu?

ZAKLJUČAK

Ženevska konferencija iz 1949. godine po prvi put u povijesti ističe zahtjev za čovječnim postupanjem sa civilima koji se nađu u opasnosti rata ili postanu njegove žrtve. Usvajanjem približno 600 članaka koliko zajedno sadržavaju Ženevske konvencije i Dopunski protokoli, međunarodno ratno pravo po prvi puta u povijesti dobiva notu humanosti.

Osnovni cilj međunarodnog humanitarnog prava jeste da se rat učini što humanijim, da se ljudske patnja i stradanja svedu na minimum, a da se propisi primjenjuju jednako; bez diskriminacije.

Zajedničkom odredbom sadržanom u članku 1. Ženevskih konvencija, propisano je da se poštovanje Ženevskih konvencija i Protokola mora osigurati u svakoj prilici. Preambula Protokola I potvrđuje da njihova primjena

mora biti „u svim prilikama na sva lica koja su zaštićena tim instrumentima bez ikakve diskriminacije zasnovane na prirodi ili porijeklu oružanog sukoba ili na cilju koji su strane u sukobu postavile ili koji im se pripisuje“. Imajući u vidu navedeno, a uspoređujući odredbe članka 51. Dopunskog Protokola I, te Članka 13. Dopunskog Protokola II, nedvojbeno se može utvrditi da civilno stanovništvo u međunarodnim oružanim sukobim uživa veću zaštitu nego što je to slučaj sa civilnim stanovništvom u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Zajedničke u oba protokola su tek odredbe da civilno stanovništvo i pojedinci civili uživaju opću zaštitu od opasnosti koje proističu iz vojnih operacija, te da isti neće biti predmetom napada, a zabranjuju se i akti ili prijetnje nasiljem, čiji je glavni cilj da šire strah među civilnim stanovništvom. Civili uživaju zaštitu predviđenu ovim dijelom, ukoliko ne uzimaju i za vrijeme dok ne uzimaju direktno učešće u neprijateljstvima. Razlika se ugledaju u zabrani napada bez izbora ciljeva i zabrani upotreba mjera represalija koje nisu predviđene Protokolom II.

Načelo zaštite civilnog stanovništva neodvojivo je od načela kojim se pravi distinkcija između vojnih i civilnih osoba, pa je potrebno vrlo jasno definirati navedene kategorije. Definicije civilnog stanovništva i oružanih snaga koncipirane su u suprotnosti jedno s drugim, te potonja predstavlja kategoriju osoba koja je sada jasno definirana u međunarodnom pravu i određiva na nespornan način u skladu sa zakonima i propisima. Ova se odnosi na relevantni članak 4. treće Ženevske konvencije kao i Članak 43. Protokola I koji nadopunjuje, iz kojih se na jasan i nespornan način utvrđuju sve osobe koje se mogu nazvati borci. Drugim riječima, osim pripadnika oružanih snaga sve osobe prisutne na teritoriju su civili.

Korištenje znanstvenih metoda afirmiralo je radnu pretpostavku istraživanja čime su autori dokazali kako zaštita civila u oružanim sukobima nije konačno zajamčena konvencijskim odredbama što rezultira teškim posljedicama u praksi. U vremenu sve učestalijih prijetnji od oružanih sukoba, opsežne odredbe Ženevskih konvencija postale su nedostatne. Razlike u tretmanu žrtava sukoba, zavisno o tome radi li se o međunarodnom ili nemeđunarodnom oružanom sukobu, ostavljaju nepopravljive posljedice. Unifikacija pravila međunarodnog humanitarnog prava je zato *conditio sine qua non*. Pitanje je zasebne studije, je li običajno međunarodno pravo detaljnije reguliralo nedostatne definicije kod nemeđunarodnih oružanih sukoba te, ukoliko je odgovor afirmativan, u kolikoj mjeri?

LITERATURA

1. Degan V.-Đ. (2006). *Međunarodno pravo*, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
2. Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12.8.1949. godine o usvajanju dodatnog znaka raspoznavanja (Protokol III) od 8.12.2005. (2005), <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/615?OpenDocument> (25.5.2017.)
3. Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12.8.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) od 8.6.1977. godine, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, broj 16/78
4. Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12.8.1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) od 08.6.1977. godine, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, broj 16/78
5. Fabijanić Gagro, S., & Jurašić, B. (2013). Zaštita civila u modernim oružanim sukobima – međunarodnopravna rješenja u svjetlu razvoja novih tendencija zaštite. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 50(3), 615-641.
6. Kazazić V. (2008). *Međunarodno humanitarno pravo, difuzija i primjena*, Sarajevo: Glob line d.o.o., Sarajevo.
7. Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12.8.1949. godine, (1949). *Službeni list FNRJ*, broj 24/50
8. Konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata od 12.8.1949. godine, (1949). *Službeni list FNRJ*, broj 24/50
9. Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12.8.1949. godine, (1949), *Službeni list FNRJ*, broj 24/50
10. Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12.8.1949. godine, (1949), *Službeni list FNRJ*, broj 24/50

PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS – ANALYSIS OF REGULATIONS AND DEFINITION OF PROBLEMS

ABSTRACT

Science on international humanitarian law has never been as developed as it is today, but civilians, as collateral victims, suffer the biggest consequences of armed conflicts. Although majority of armed conflicts in the 21st century have internal; non-international character, it is absurd, but truth, that majority of custom and codified rules of this issue are formally applicable on international conflicts only. However, qualification of the conflicts is not an important issue for the persons who do not participate in conflicts, but they have found themselves in. The only important thing for them is the scope of protection that will be given to them to overcome consequences they have to suffer without their guilt. The research subject is to determine degree of civilian protection in all qualified armed conflicts, that is, to point out the differences in protection, which has been proven by scientific methods of description, synthesis and analysis. The paper shows position and degree of protection of civilians in international

armed conflicts, position of civilians in non-international armed conflicts, differences in those types of protection, and readers are also offered brief review of "legal gaps" in directives of four Geneva Conventions for the Protection of Victims of War from 12th August 1949 and three Additional Protocols to Geneva Convention from 1977 and 2005. In the conclusion, the authors state that the protection of civilians in armed conflicts is not finally guaranteed by the Convention provisions, which results in serious consequences in practice. The authors indicate that further clarification of civilians in non-armed conflicts is needed. The unification of the rules of international humanitarian law is, according to the authors, conditio sine qua non

Key words: *international humanitarian law, protection of civilians, armed conflict.*

